

Elamisviiside tester – SIEFi 13. kongress Göttingenis

26.–30. märtsini 2017 toimunud rahvusvahelise etnoloogide ja folkloristide ühingu (SIEF) kongress viis etnoloogia ja folkloori uurijad Göttingeni rohelistesse ülikoolilinna, nobelistide ja teadlaste elupaika, arutlema teemadel “Elamisviisid: kriis – oskused – loominguilisus” (Ways of Dwelling: Crisis – Craft – Creativity). Üldteema polnud pelgalt orientiir uurimistulemuste esitlemiseks, vaid seotud täiendavate temaatiliste üritustega. Registreerumise järel võis minna külla Göttingeni erinevatesse elupaikadesse: külalisi võtsid vastu aiakesega ühepereelamu omanikud, üks linna üliõpilaskommuun ja meeskorporatsioon. Selline kodudesse sisenemine tekitas harukordse võrdlemisvõimaluse, eriti tartlastele, kellel on sama tüüpi eluasemed olemas. Ruumistrateegia loomist väiksemas majas piirab asjaolu, et igapäevale peab jaguma õppimis- ja töövõimalusi, magamis- ja ühisruume, sama ülesanne seisab ees aiapinna jaotamisega, et säiliks varjatud nurgad vanemate, laste, taimede ja kassi jaoks ning varjatus naabri pilgu eest. Ka uhkes eramajas paiknev üliõpilaskommuun oma kõrgelaealiste privaattubade ja mõnusate ühisruumidega näis ihaldusväärse elupaigana. Linna õppima või elama asumist piirab Göttingenis elamispinna nappus ja kõrged üürihinnad. Üliõpilaslinnaku majutusvõimalused rahuldavad eeskätt välistudengite elupaigavajadused.

Praktilise õppekäiguga alanud ja magnooliaõitesse mattunud kongressi kava rütmistasid paneelide kõrval tööruhmade koosolekud, kus räägiti läbi lähemad töösuunad ja konverentsid, tutvuti uustrükistega, paralleelselt kulgesid filmide ja välitööde tutvustused, tööpajad jpm asjakohast. Tegevaid tööruhmasid on SIEFil neliteist, mõned uued (nt narratiivide uurimisrühm) olid kongressil asutamisel. Et kuidagi mahtuda 8.30–18 kestvate ettekannete ning kella 22ni jätkuvate ürituste kavva ja leida nelja päeva kestel aega sisulisteks kohtumisteks, toimusid töökoosolekud lõunapausi ajal. Kolm lõunasööki mööduski tööruhmaga arutledes, väiksemate infokaotustega tänu paralleelsusele. Saab ka nii hakkama, ent samas võiks organisatsiooni juhtkomitee paigutada tööruhmade koosolekud uuesti ettekannete järgsele õhtusele ajale.

Päevase programmi järele oli paigutatud tunniajaline erialajakirjade toimetajate kohtumine, mis jäi lühikeseks. Koordineeriva kokkusaamise aeg kulus enesetutvustustele ja paari probleemi tõstatamisele. Kuna saabujaid oli palju, siis sisuliste ühisprobleemideni ei jõutud, need jäid õhku, osa isegi välja ütlemata äärmiselt napi ajaraami tõttu. Suur osa Euroopa teadusajakirju ilmub kindla organisatsiooni toetusel, mistõttu suunavalikutes, toimetamisprotsessis, kujunduses ja levitamisest oli kokkulangevat, kuid platvormi valikutes ja muudes lahendustes valitses paljusid. Esitlemisel oli kujunduslikult moodsaid teadusväljaandeid, torkas silma lokaalsete väljaannete arvukus, mis oma piirkonnast kaugemale ei levi, kuigi väärisksid seda. Erialase akadeemilise perioodika toimetajate spetsiaalsed kohtumised oleksid teretulnud nii kongressi raamides, kuid eriti väljaspool seda.

Teine mõjukas ürituse rütmistaja on plenaarloengud, mis seekord töid fookusesse migratsiooni, materiaalse kultuuri ja vanaduse kultuuri. Kurdi-süüria pagulaste igapäevaelu Iraagis Domizi laagris vahendas Dirk Jan Visseri ja Jan Rothuizeni (Amsterdam) interaktiivne dokumentaarium “Pögenike vabariik – digitaalne installatsioon”. João de Pina-Cabrali (Kenti Ülikool) plenaar “Perekonna liikmed pimedal ajal” lahkas

Lõuna-Portugali keerukat töötuse, madalate sissetulekute, sunnitud kodupaigast Kesk-Euroopasse lahkumiste ja ülevalifitseerituse problemaatikat Vila Nova noorte näitel. Samasse teemaringi kuulus ka SIEFi noore teadlase preemia pälvinud Lorenzo D'Orsi (Itaalia) loeng mälupoliitikast ja traumast Uruguai diktatuuri tingimustes. Materiaalse kultuuri jälgimise tulemusi ja esemliste objektide olulisust rõhutasid Trevor Marchand (SOAS) "Andrew Omoding: kunstiteoses elamine" ja Maja Povrzanović Frykmani (Malmö Ülikool) "Transnatsionaalne elupaik ja ühendavad objektid: etnoloogiline panus kriitilisse migratsiooni uurimisse". Viimane ettekanne tõi esile, kuidas esemed loovad tajutavaid seoseid erinevates maades rajatud kodude ja kunagise kodumaa vahel ja samas on olulised subjektiivse kogemuse väljendajad.

Kongressi algusest peale küttis huvi Hermann Bausingeri (sünd 1926) isik, kelle uurimusi küllap arvestatav enamus osavõtjaid oli lugenud või lausa õppinud. *Deutsche Gesellschaft für Volkskunde* president, *Deutsche Zeitschrift für Volkskunde* toimetaja, narratiivide ja igapäevaelu uurija lõpukõne kandis intrigeerivat pealkirja "Dwellings and Dwindlings" (Elupaigad ja kahanejad). 90aastane teadlane esitas slaidiprogrammist saadetud inforikka kõne väga vanade inimeste igapäevaelamise kultuurilisest küljest, väärtustest ja elupaikade muutumisest aegade tuules. Lõpuloeng oli sedavõrd särav, et varjutas diskussantide Beate Bindeiri (Humboldti Ülikool, Berliin) ja Walter Leimgruberi (Baseli Ülikool, Šveits) kõned. Kõigiti heas vormis elegantne teadlane oli oma etteaste järel ümbritsetud õpilaste, õpetlastöö austajate ja erialakaaslaste tihedast ringist. Bausingeri ettekanne oli kongressi suur õnnestumine, mitte üksnes silla loomise mõttes erinevate ajastute teadlaste vahel, vaid stimuleeriv kohtumine teaduskorüfega, kelle mõtted kõlasid kutsena uuendada vaatlustrendi.

Kongressi kaheksasaja osalise põhitoo kulges 17 temaatilises paneelis. Kuuldust ja külalastust tahaksin esile tuua paar uuenduslikku sektsiooni. Näiteks Marjetka Golež Kaučiči ja Suzana Marjanići (Sloveenia uurimiskeskused) korraldatud paneel "Võõraste/ teise elupaigad: mitteinimeste kodud lombist loomade kaitsealani" vaatles inimeste ja teiste elusolendite elupaikasad ökoloogilise antropoloogia vaatenurgast. Tuleb tunnistada, et peaaegu ükski keeles ei saa inimeste ja teiste elusolendite võrdsust väljendada ilma kohmakate konstruktsioonideta, ka ettekannetes eendusid inimeste tekitatud või pealesurutud probleemid ja katsed leida neile lahendusi – pakuti nii radikaalseid kui tasakaalustatud, ent inimkeskseid võimalusi. Monika Kropelj Telban (Sloveenia Etnoloogia Instituut) andis ülevaate mesilasepidamise ajaloost ja linnamesindusest. Paula Schiefer (Aberdeeni Ülikool) kirjeldas Edela-Alaska näitel lõhede ja inimeste suhteid, Mare Kõiva (Eesti Kirjandusmuuseum) tutvustas tänaseid linnalindudega ühises ruumis elamise probleeme ja Sabina Magliocco (California Riiklik Ülikool) nn kassistumist ehk kassidele sobiva elukeskkonna loomist korterimiljööös.

Lemmiklooma-kultuuri varjukülgi, millel on erinevad sotsiaalmajanduslikud ja inimlikud põhjused, käsitleti erinevate Euroopa piirkondade näitel. Suzana Marjanić ja Rosana Ratkovic (Sloveenia) tutvustasid kuulajaid lemmikloomakultusest tulenevate muredega, tuginedes Horvaatia Silba saarele, kuhu jääb turistidest ja puhkajatest maha hulgaliselt hüljatud loomi, kelle elu korraldamisega tegelevad entusiastid ja loomakaitsjad. Hüljatud loomade teemat jätkas Sanna Lillbroända-Annala (Åbo Akadeemia) Rhodose saare näitel, kus elutseb üle 20 000 kodutu kassi ja arvukalt koeri. Eespool toodud põhjuste kõrval halvendab loomade olukorda Kreekas majanduslangus, ühe väljapääsuna pakkus ettekandja isiklikku heategevust. Bruno Beljaki (Viini Meditsiini-

ülikool) ettekanne vaatles kodutute koertega seotud kodanikuliikumisi Euroopa Liidus ja selle piirialadel. Branislava Vičari (Maribori Ülikool) tõstatas suurte veisefarmide ja loomade südameetu kohtlemise teema, millest tõukuvad piima joomise vastaste ja veganite aktiivsed liikumised.

Kirjanduse, folkloori ja filosoofia vahendusel inimeste ja mitteinimeste suhete analüüsitulemusi zoopoetika aspektist jagas Marjetka Golež Kaučič (Sloveenia) oma programmilises ettekandes. Lähema jälgimise all olid Fran Erjavec, Richard Adamsi ja Iztok Geisteri teosed.

Konkreetselt looma kujunemist kohaliku ja riigiidentiteedi osaks tutvustas Rahel Laura Vesik (Tartu Ülikool) 1920–1930 Jaapanis elanud koera Hachikō ja tema veterinaarist peremehe tõsieluloo, sellest kasvanud meedialugude, rituaalide ja identiteedi väljenduste näitel.

Rituaalse aasta töörühma üks paneelidest “Staatiliste *versus* dünaamiliste elupaikadega seotud rituaalse aasta praktikad” Nina Vlaskina (Venemaa Teaduste Akadeemia Lõuna Teaduskeskus) ja Irina Sedakova (Moskva Slaavi uuringute Instituut) eestvedamisel tõi esile pühade kireva struktuuri nüüdis-Euroopas, kus postsotsialistlikus kultuuriruumis taastatakse entusiastlikult konfessionaalseid pühi, samas lokaalsed traditsioonid on häabumas või ohustatud migratsiooni jm tegurite koosmõjul. Lähemalt tutvustati näiteks teatud kindla paiga rolli pühade struktuuris: Vito Carrassi (Basilicata Ülikool) tutvustas Apuulias toimuvaid rituaalseid protsessioone ja festivale, millega haakus Ingrid Slavec Gradišniku (Sloveenia Etnoloogia Instituut) ülevaade Prešereni puiesteel Ljubljanas aset leidvate rahvuslike ja multinatsionaalsete ürituste paljususest. Irina Stahli (Rumeenia Sotsioloogia Instituut) ettekanne jagas teavet ortodokssete rituaalide taastamise protsessist postsotsialistlikus Bukarestis, millesse kuuluvad näiteks 2011. aastast tähistatav linna kaitsepühaku püha Dimitrie Uue päev ja Rumeenia kaitsepühaku apostel Andrease reliikvia Kreekast Rumeeniasse saabumise pidustused, samuti muud õigeusklikkuse kohalolu tähistavad sümboolid. Žilvytis Šaknys (Leedu Ajaloo Instituut) jälgis surnute mälestamist kõigi pühakute päeval nii kodudes kui ka kalmistutel Leedu, Valgevene ja Poola näitel, tuginedes aastate 2012–2016 välitööde andmetele ja ajaloolistele allikatele. Rasa Paukstyte-Šakniene (Leedu Ajaloo Instituut) ettekanne andis ülevaate sotsialismiperioodi avalikest ja kodus tähistatud pühadest ning Skaidre Urboniene (Leedu Kultuuri Uurimise Instituut) iseseisvuspäeva tähistamisest.

Ruumipraktikate dünaamika oli kõne all Tatiana Minniyakhmetova (Innsbrucki Ülikool) ettekandes, kes tutvustas udmurtide rituaalse ruumi moodustamise aluseid, praktikaid ja nendega seotud normide järgimist pühade ajal, samuti Anamaria Iuga (Rumeenia Põllumajandusmuuseum) Maramuresi piirkonna pulmakommetes aastail 2001–2009 kasutatud ruumikontseptsioonidest. Attila Mateffy (Hacettepe ja Bonni Ülikool) keskendus Moldaavia Csango küla aastalõpu fertiilsusrituaali dünaamikale massilise töömigratsiooni ja muutuva eluviisi mõjul. Nina Vlaskina jätkas Lõuna-Venemaa kasakate rituaalide jälgimist, vaatlemisel oli talverituaalide dünaamika, milles säilis fertiilsussümboolika, samas kui militaar- jm sümboolism väheneb. Irina Sedakova tõi esile erinevused vene ja bulgaaria nn risti pühade (14/27.09) tähistamise juures. Bulgaarias on keskne erilises paigas tähistamine (Ristimägi Rodopi mägedes), sügise alguse märgiks on sõltuvalt geograafilisest piirkonnast Venemaal kapsaste ja Bulgaarias viinamarjade valmimine, olulised on loomade ja koduse majapidamisega seotud tähele-

panekud ja keelud. Flore Muguet (Fribourgi Ülikool) tutvustas põleva mehe rituaaliks valmistumist ja selle läbiviimist Nevada kõrbes.

Religioonietnoloogia töörühma paneel István Povedáki (Szegedi Ülikool), Leonard Norman Primiano (Cabrini Ülikool) ja Marion Bowmani (Avatud Ülikool, Inglismaa) eesistumisel vaatles isikliku religiooni, eriti institutsionaliseeritud usklike ja agnostikute vahealale jäävate isikute religioossuse loomise mudeleid. Sõna võtsid László Koppány Csáji (Pécsi Ülikool, Ungari, Kesk-Euroopa fundamentalistlike uususundite liikmete narratiivsed diskursused), Yael Dansac (Prantsusmaa, Brittany piirkonnas levinud praktikad puude ja megaliitidega suhtlemiseks), István Povedák (sünkreetiline etnopaganate personaalne religioossus tänases Ungaris), Claire Wanless (Avatud Ülikool, Inglismaa, Yorkshire'i Hebden Bridge'i asunduse elanike isikliku vaimuse otsijad), Anders Gustavsson (Oslo Ülikool, traditsioonilised surmajärgsed kujutlused *versus* vastavad interneti-kujutlused), Athanasios Barmpalexis (Aberdeeni Ülikool) ja Terry Mace (Uus Linnašamanismi kool, Inglismaa, käsitles oraakli funktsiooni loomist Šotimaa linnašamaanide poolt, sh tema enda kogemuste näitel). Maria Santa Montez (Lusófona Ülikool, Fatima nägemuse sajanda aastapäevaga seotud usklike ja mitteusklike kultuurilisi performance'eid Portugalis).

Arvukad migratsiooni sektsioonid arutlesid mobiilsuse tagamaade ja väljendusvormide üle, kuid ühe huviväärse aspekti tõi esile Maria Yelenevskaja (Technion, Iisrael) ja Nikolai Vukovi (Etnoloogia ja Folkloori Instituut, Bulgaaria) paneel, mis keskendus uuel asumaal rajatud ja kunagise kodu võrdlusele ja bifokaalsusele, üheks testelemendiks olid valitud mälestustega seotud ainelised objektid. Vaadeldi eeskätt venelaste eri riikides rajatud kodusid. Ekaterina Protassova ja Kirill Reznik (Helsinki Ülikool) jälgisid Soome asunud nn vanade venelaste biograafiatega seotud fotosid, dokumente jm veneluse väljendusi. Kira Kaurinkoski (Aix-Marseille Ülikool, Kreeka) tähelepanu all olid Kreekasse asunud sõjajärgsete ja nõukogude perioodi vene migrantide koduloome rahvuslikud ja globaalsed elemendid. Julia Butschatskaja (Kunstkamera, Venemaa) tutvustas Saksamaale asunud venelaste kodude dekoratiivseid esemeid, kuhu kuuluvad vana kodumaa mälestuse ja esindajana suveniiridest nt matrjoškad ja kaluuga mänguasjad, samuti fotod. Olga Davydova-Minguet (Ida-Soome Ülikool) jätkas Soome äärealale abiellunud suuremas osas töötute naiste vaadetega Venemaale. Ideaalse koduna eendub jutustajatele tundmatu, idealiseeritud sotsialistlik, ja võõraks peetakse oma kogemuste põhjal postsotsialistlikku Venemaad. Maria Yelenevskaja teemaks oli bifokaalse, mineviku ja olevikuga seotud kodu mudelid Iisraelis ning Nikolai Vukov tutvustas Chicago bulgaarlaste kogukonna kirevat rahvuslikke kombeid järgivat ja kodumaaga seotud eluviisi.

Järgmine kongress kutsub etnolooge ja folkloriste aastal 2019 Santiago de Compostelasse.

Mare Kõiva